

URBÁN ALADÁR

Az osztrák kormány jegyzékei és nyilatkozata a magyar–osztrák viszonyról 1848 nyarán

Dokumentumok az 1848. május 10–augusztus 8. közötti időszakból

A párizsi és bécsi forradalmak által felbátorított és a pesti forradalmi megmozdulástól támogatott pozsonyi országgyűlés kiharcolta – többek között – a magyar önállóságot biztosító 1848:3. törvénycikket. A kényszerű engedményeket az egymást váltó osztrák kormányok az első pillanattól nem nézték jó szemmel, és igyekeztek minél többet megőrizni Bécs központi szerepéből. Az április törvények kezdeti osztrák értelmezésétől, a horvát szeparatista mozgalmakkal szemben elnéző („semleges”) magatartástól a fenyegetésig, majd a pozsonyi törvények királyi szentesítésének nyílt megtagadásáig több fázison keresztül fejlődött – romlott – az 1848. évi osztrák–magyar viszony. Ez a folyamat mindvégig elsődlegesen nem a Bécsben vagy Pest-Budán történetektől, hanem egyéb tényezőktől függött. Mindenekelőtt Radetzky lombardiai győzelmétől, a párizsi júniusi munkásfelkelést követő francia diplomáciai inaktivitástól (ti. hogy nem avatkoznak be Észak-Itáliában), az angol külpolitikának az erős osztrák állam létét támogató magatartásától és a cári Oroszországnak az első pillanattól megnyilvánuló készségétől, amellyel kinyilvánította hajlandóságát a forradalmat ellenző erővel való együttműködésre. Ezeknek a tényezőknek az együttes hatása 1848 augusztusára kedvező cselekvési feltételt biztosított a bécsi centralizációs törekvéseknek. Mind ezen túl ekkoriban már az is világossá vált, hogy a német egységen munkálkodó frankfurti nemzetgyűlés nem fogja érdemben befolyásolni az osztrák birodalmi politikát, jóllehet Bécsben számolni kellett a radikálisokkal, akik a német egység hívei voltak.

A két főváros között az eltérő érdekek miatt hamar kibontakozott a sajtóvita, mindenekelőtt az osztrák államadósság kamatai egy részének el nem vállalása miatt. A *Pesti Hírlap* pedig április végén miniszterelnöki hivatalos közleményben hozta nyilvánosságra, hogy a bécsi kormánykörök nincsenek tekintettel az új törvényekre, s változatlanul rendelkeznek a hazánkban állomásozó katonasággal. A magyar kormány ekkor még nem tette publikussá a Horvátországgal kialakult feszültséget. Batthyány Lajos azonban május 2-án azért utazott Bécsbe, hogy egyrészt kieszközölje azt a királyi leiratot, amely az országban állomásozó sor-katonaságot a magyar hadügyminiszter alá rendeli, másrészt pedig hogy a magyar kormány iránti engedelmessegre utasítsa Jellasics horvát bánt. Ismeretes, hogy az uralkodó ezeket a rendeleteket május 6-án és 7-én aláírta. Az utóbbi, a magyar hadügyminiszter illetékességéről intézkedő irat fontosságát növeli, hogy a király állásfoglalása az áprilisi törvények (a 3. tc. 6.§-a) magyar értelmezésének elfogadását jelentette. Az osztrák minisztertanács ugyanis még április végén úgy foglalt állást, hogy az új magyar törvények nem érintik a hadsereg központi irányítását, azokból nem következik, hogy az országban állomásozó katonaság a magyar kormánynak tartozik engedelmeskedni.¹

¹ Lásd Urbán Aladár: Batthyány Lajos miniszterelnöksége. Budapest, 1986. 340-359. (a továbbiakban: Urbán)

Batthyány bécsi útja és annak sikere vezetett ahhoz, hogy az osztrák kormány sietve megfogalmazta első, a magyar minisztériumhoz intézett jegyzékét (emlékiratát) azzal a céllal, hogy létrehozza a birodalom két fele között „a szabályozott köteléket”.² Ez a bécsi minisztérium tagjai által aláírt jegyzék (lásd az 1. dokumentumot) az alkotmányos átalakulás következtében létrejött azonos kormányzati formára és az ebből fakadó politikai érdekazonosságra hivatkozva javasolja az együttműködést. A cél Ausztriának mint nagyhatalomnak a fenntartása, a pénzügyek, a haderő és a külpolitika kérdéseinek mint közös érdekű feladatoknak az összehangolása, a kereskedelmi és ipari egységnek a külfölddel szembeni biztosítása, a közös államtörvénylistájának közös megegyezés alapján történő meghatározása. A május 10-én kelt jegyzék az elősoroltak alapján öt kérdéskört jelölt meg, amelyekben tárgyalást javasolt, s reményét fejezte ki, hogy az érintettek testvéri szövetségben lépnek fel a külső és belső fenyegetések ellen.

Az együttműködési készséget nyomatékosan kifejező bécsi jegyzékre a Batthyány-kormány nem válaszolt. Ennek több oka is lehet. Mindenekelőtt az, hogy május 10-én este Budán Lederer lovassági tábornok, a magyarországi katonai főparancsnok lakása előtt a tüntetőket a katonaság véresen szétszórta. Az ezt követő izgalom (a katonaság és a nemzetőrség fegyveres összecsúszásának veszélye, Lederer elmenekülése, a történetek nyilvános kivizsgálása) elvonták a kormány figyelmét a jegyzéktől. Május 15-én Szerbiából érkező fegyveresek beszivárgásáról érkezett hír, ami miatt a kormány elrendelte a déli várak háborús készenlétét. Május 19-én pedig megérkezett a tudósítás, hogy az uralkodó a forrongó Bécsből Innsbruckba menekült, s a minisztertanács ebben a helyzetben az országgyűlést azonnali összehívásáról kellett foglalkoztatni. Pest-Budán egyébként az együttműködést igénylő jegyzék kívánatait is fenntartással kezelték, hiszen azok a birodalmi igények hangsúlyozásával nem tűnhettek megnyugtatónak az önállóságát megőrizni – sőt azt növelni – kívánó magyar félnek. Mindezen túl a május 10-i katonai vérengzésért a bécsi kormánykörök is felelősnek tűntek, hiszen a tüntetők előtt ismert volt már az országban állomásozó katonaságot érintő királyi döntés, de az erről szóló hivatalos értesítés csak május 10-e után napokkal később érkezett meg. Így Lederer segédtisztjei fölényes magabiztossággal utasíthatták el a magyar belügyminisztérium rendőrségi osztályának vezetőjét és tanácsosát, akik a főparancsnokkal akartak tárgyalni, hogy a katonai készületek ismeretében megelőzzék a vérontást. Vagyis a közeli fegyvertár udvarán készenlétebe helyezett lovasságot tisztjei az eredeti parancsnak megfelelően vezényelhették „a katonai becsület védelmében” kivont karddal a fegyvertelen tüntetők ellen.

Az, hogy a magyar kormány erre a jegyzékre tételesen nem válaszolt, nem jelenti azt, hogy nem reagált a kezdeményezésre. A válasz azonban a kormány törekvéseinek megfelelően nem a kapcsolatok szorosabbá tételére, hanem azok lazítására irányult. Ez pedig azt tette kívánatosná, hogy a különböző anyagi természetű ügyeket ún. likvidációs eljárás során rendezzék. A szükséges tárgyalásokon való részvétellel Kossuth Lajos május 20-án a pénzügyminisztériumból czeekben a napokban a bécsi magyar külügyminisztériumba áthelyezett Pulszky Ferenc államtitkárt bízta meg.³ Az ezt követő eljárás meglehetősen akadozott. Ugyanakkor megindult a két érintett fél szakminisztériumai között is a többnyire eltérő nézeteket nyilvánvalóvá tevő „egyeztetés” is, amely a bécsi magyar külügyminisztérium közvetítésével zajlott. Ennek során a pénzügy a nemesérc- és pénzforgalmat, a hadügy a tábornoki és törzstiszti kinevezések módját, a Bécs által közösnek tekintett katonai intézmények (óbudai ruharaktár, méntelepek, tűzérési készletek) feletti rendelkezést, a kereskedelmi minisztérium pedig a vámkérdéseket igyekezett rendezni.

² Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848-1867. Abteilung I. Die Ministerien des Revolutionsjahres 1848. Bearbeitet und eingeleitet von Thomas Kleczka. Wien, 1996. 192–193. (a továbbiakban: Die Protokolle)

³ Kossuth Lajos Összes Munkái (a továbbiakban: KLÖM) XII. Kossuth Lajos az első felelős minisztériumban. S. a. r. Sinkovics István. Budapest, 1957. 160-161.

A szakminisztériumok szintjén folyó nézetegyeztetések – amelyeket a szakirodalom eddig csak részben dolgozott fel – nem tették feleslegessé a két kormány közötti közvetlen kapcsolattartást. A kezdeményezés ismét a bécsi kabinetből indult ki június végén. Ezt azonban megelőzte János főherceg felkérése, hogy közvetítőként vegyen részt a horvát-magyar vitában. Míg Batthyány Innsbruckban járt és június 10-én kiharcolta, hogy Jellasicsot függesszék fel minden tisztségéből (és elérte az erdélyi unióról szóló törvény jóváhagyását is), addig kormánya – a távollévő miniszterelnököt helyettesítő Széchenyi István és a nádor kezdeményezésére – ugyancsak június 10-én kérte az uralkodót, hogy János főherceget bízva meg a horvát határőrök megnyugtatásával. Erre reagálva Esterházy Pál külügyminiszter már június 15-én jelentette Innsbruckból, hogy János főherceg hajlandó elfogadni a megbízást, ha a felék Innsbruckba küldik megbízottaikat.⁴ Másnap, június 16-án a császár a fővárosból való távolléténck idejére alter-egojának nevezte ki János főherceget, aki ezt követően június 24-én érkezett meg Bécsbe.

Közben június 19-én a császár fogadta a Batthyány elutazása után Innsbruckba megérkezett Jellasicsot és a horvát küldöttséget. A hivatalos fogadás hűvösségét ellensúlyozta a trónörökös Ferenc Károly és felesége, Zsófia főhercegnő magatartása, akik valósággal ünnepeleltek a június 10-i királyi manifesztummal hivatalától megfosztott Jellasicsot. (Akit erről a kényszerű lépésről állítólag Innsbruckban nem tájékoztattak.) Az említett manifesztumot (valójában két dokumentumról van szó: az egyik a határőrökhöz, a másik a horvát-szlavón lakossághoz szól) a *Közlöny* június 18-án, a *Wiener Zeitung* június 19-én közzétette, ami Zágrábban óriási felháborodást okozott. A király tilalma ellenére összehívott zágrábi tartományi gyűlés szenvedélyes hangulatáról Dahlen vezérőrnagy tudósította Latour hadügyminisztert, aki erről a június 25-i minisztertanácsi ülésen számolt be. Eszerint a tartományi gyűlés a manifesztum miatt összehívott rendkívüli ülésén olyan javaslatok is elhangzottak, hogy a magyarok elleni védekezés érdekében vissza kell hívni az Itáliában harcoló határőr-czredeket és segítségül kell hívni a szerbeket, a bosnyákokat és a montenegróiakat. A minisztertanács igen komolynak minősítette a helyzetet, amely polgárháborúval fenyegetett, s ezért minden rendelkezésére álló eszközzel meg kívánta akadályozni, hogy a hadsereg egységei két táborra szakadva, ellenségként kerüljenek egymással szembe. A miniszterek ebben a helyzetben úgy döntöttek, hogy János főherceghez fordulnak és neki tesznek előterjesztést. Másnap, június 26-án a minisztertanács első napirendi pontjaként Doblhoff (ekkor még kereskedelmi miniszter) előterjesztette a horvát-magyar ügyben a magyar kormányhoz intézendő jegyzék tervezetét. A szöveg mindenekelőtt azt tette szóvá, hogy az osztrák kabinet nem kapott választ május 10-i jegyzékére. Ezt követően felsorolta az erdélyi, a horvát és a szlavóniai helyzet komolyságát, az utóbbiak kitéréssel fenyegető állapotát, amely befolyással lehet a birodalom többi szláv népcire és fenyegeti az összmonarchia létét. Jellasics Innsbruckban történt megjelenése és a vele való tárgyalás után a június 10-i manifesztum (amely a bánht hivatalából felmentette) publikálása megváltoztatta a helyzetet. Ezért szükséges a magyar minisztérium megkeresése, hogy az megtegye azokat az intézkedéseket, amelyekkel a horvát igazottság lecsendesíthető, hogy János főherceg Bécsben véghezvihesse közvetítő feladatát. Krausz pénzügyminiszter ugyanakkor megfogalmazta azokat a szempontokat, amelyekről a közvetítő főhercegnck a magyar kormányt, István nádort és Jellasicsot is értesítenie kell. Eszerint a közvetítést Bécsben kell folytatni, s a tárgyalás idején mindkét fél tartózkodjék az ellenséges cselekedetektől. Az értekezlet döntött arról, hogy az elfogadott előterjesztést megismertetik János főherceggel és elkészítik a nádorhoz, a bánhoz és magyar minisztériumhoz intézendő kabinctiratót. A következő napon, június 27-én arról döntöttek, hogy az ügy sürgőssége miatt nem várják meg a nádor visszatérét (aki ugyanis ekkor Innsbruckban volt az udvarnál), hanem elküldik a magyar minisztériumnak szánt jegyzéket.⁵ Így

⁴ A nádor és Széchenyi felterjesztését lásd OL Az 1848-49-es minisztériumok levéltára. H 2 Miniszterelnök elnöki iratai (Meln) 1848:478; Esterházy június 15-i jelentése: Meln 1848:512.

⁵ A június 25-27-i ülésekre lásd Die Protokolle 477-492.

született János főherceg mint császári alter-ego június 27-i dátummal István nádorhoz intézett levele (*lásd a 2. dokumentumot*), amely mindenekelőtt bejelentette, hogy az uralkodó június 19-én bízta meg, hogy közvetítsen „Magyarország és társországai” között. Közölte, hogy az érintett királyságok megbízottaival Bécsben kívánja a tárgyalást megtartani, s kifejezte kívánságát, hogy a tárgyalások idejére mindkét fél állítson le minden ellenségeskedést és készülődést.⁶ Két nap múlva, június 29-én kelt az osztrák minisztérium jegyzéke (*lásd a 3. dokumentumot*), amely mindenekelőtt azt tette szóvá, hogy mind ez ideig hiába várta a választ a magyar kormányhoz május 10-én intézett iratára. Fő mondanivalója azonban az volt, hogy a Horvátország és Magyarország között robbanással fenyegető testvérháború komoly veszélyt jelent a császári állam fennállására. Ezért – folytatódik az óvatos fogalmazás – az csendékes rendkívüli intézkedések kapcsán sor kerülhet „az előírt semlegesség” felmondására.

Pest-Budán mindkét irat kellemetlen meglepetést okozott. János főherceg levele azzal, hogy a találkozó színhelyéül a „semleges” Bécsset jelölte meg. A magyar kormány ugyanis azt szeretne volna, ha a főherceg Zágrábra utazik a kedélyek lecsendesítésére. A Batthyány-kormány Esterházy külügyminiszter értesítésére, hogy a főherceg vállalja a közvetítést, már a június 18-i minisztertanácson foglalkozott a kérdéssel. Leszögezte, hogy a király engedélye nélkül összehívott zágrábi tartományi gyűlés kimondta az elszakadást Magyarországtól, így nem látja értelmét, hogy a kérdések megvitatására meghatalmazottakat küldjön. (Éz Esterházy június 15-én kelt levelére volt válasz, amely még arról értesítette a magyar kormányt, hogy a főherceg Innsbruckba kívánja hívni a tárgyalófeleket.) Ezért János főhercegtől várja, hogy a helyszínre utazva csendesítse le a háborgó politikai közvéleményt. A június 21-i minisztertanácson ismét foglalkoztak a kérdéssel és kijelentették: a kormány nem óhajt „alkudozásokat” kezdeni a bánnal és a horvátokkal, hanem azt várja, hogy János főherceg Horvátországba menjen és ott cáfolja meg azokat a híreket, hogy a fejedelmet kényszerítették volna az április törvények jóváhagyására, s hogy nem igaz az sem, hogy az uralkodó ezért helyeselné mindazt, amit a bán cselekszik.⁷

Ami a június 29-i osztrák kabinettiratot illeti, a semlegesség esetleges felmondására a minisztertanács nevében Batthyány július 4-én válaszolt. Iratát azonban nem az osztrák minisztériumnak címezte, hanem a bécsi magyar külügyminisztériumnak. Ezt a szöveget azután Pulszky Bécsben átalakította, s mint minisztertanácsi jegyzőkönyvi kivonatot továbbította az osztrák kormányhoz.⁸

Időközben újabb fejlemények adódtak, amelyek a horvát kérdés miatt tovább fokozták az osztrák-magyar ellentéteket. Jellasics ugyanis június 30-án a bécsi hadügyminisztériumhoz fordult pénzügyi támogatásért, mivel a magyar hadügyminisztérium megtagadta a bánnak mint a horvát-szlavón főhadparancsnokság vezénylő tábornokának a parancsnoksága alatti csapatok pénzügyi ellátását. Az osztrák minisztertanács július 3-án úgy döntött, hogy futár útján 150 ezer guldent küldenek Zágrábnak, mert nem hagyhatják a császári csapatokat ellátmány nélkül. Másnap azután elkészült annak a leiratnak a tervezete, amelyben János főherceg tájékoztatta István nádort a történekről és javasolta, hogy a zágrábi hadipénztárnak a szükségleteiről a magyar pénzügyminisztérium gondoskodjék.⁹ A levél (*lásd a 4. dokumentumot*) a nádorhoz intézett előző, június 27-én kelt leiratban kifejtette, a horvát-magyar megbékélésre irányuló szándékra hivatkozik, amelynek jelét viszont – hangsúlyozza János

⁶ János főhercegnek ugyanekkor Jellasicshoz intézett levelének fordítását közölte a Pesti Hírlap 1848. július 13-i száma.

⁷ A július 18. és 21-i minisztertanácsi ülésekre lásd KLÖM XII. 186., 298., továbbá: Az 1848-1849. évi minisztertanácsi jegyzőkönyvek. S. a. r. F. Kiss Erzsébet. Budapest, 1989. 55-58.

⁸ KLÖM XII. 374-376. A kormány ugyancsak július 4-én a horvát kérdéstről terjedelmes emlékiratot nyújtott át a nádornak, ami János főhercegnek a nádorhoz intézett és a minisztériumhoz továbbított levelére adott válasz; lásd KLÖM XII. 365-373. A semlegesség felmondását kilátásba helyező osztrák jegyzékkel július 4-én a Kossuth Hírlapja is foglalkozott; lásd KLÖM XII. 380-381.

⁹ Lásd Die Protokolle 518-521. Kossuth reagálását lásd KLÖM XII. 398-399.

főherceg – magyar részről nem látja. Ugyanakkor utal a főherceg a bán június 29-én kelt jelentésére, amely szerint a magyar csapatok gyarapodása miatt a határőrvidék lakosságát csak a békeközvetítés lehetőségére hivatkozva sikerült az erőszakos lépésektől visszatartania. Ezt követően ismerteti a Jellasicsnak küldött pénzsegély tényét és indokait, majd figyelmeztet arra, hogy a határőrvidéki katonaság anyagi dotációjának megvonása „kihívó ellenségeskedésnek” minősül. Ezért kéri a nádort, hogy hasson oda, miszerint a két érintett minisztérium rendezze a kérdést. Egyben sürgeti, hogy a magyar fél tegye meg azokat a lépéseket, amelyek nélkül a reá bízott közvetítés nem járhat sikerrel.

János főherceg levelét követte az osztrák hadügyminisztérium irata, amely egyrészt a Zágrábnak küldött összeg megtérítését sürgette, valamint azt, hogy a magyar pénzügyminisztérium intézkedjék az érintett hadipénztár további ellátmányáról. Ezt a levelét a bécsi magyar külügyminisztérium július 5-én továbbította Pest-Budára. Kossuth már július 7-én tájékoztatta Pulszky külügyi államtitkárt, hogy a levélben kívántak teljesítéséről szó sem lehet addig, amíg Horvátország megtagadja a törvényes engedelmességet. Majd az osztrák hadügyminiszter újabb megkeresésére Kossuth július 29-én még egyszer kifejtette elutasító álláspontját, de ekkor már az osztrák minisztériumot is felelőssé tette a horvát lázadás támogatásáért.¹⁰

János főherceg második, a nádorhoz intézett levele egy napon kelt a Batthyány által az osztrák minisztérium június 29-i jegyzékére adott válasszal. Erre a július 4-én kelt tiltakozásra a viszontválasz dátumszerűen két hetet késett. Ennek oka mindenekelőtt az, hogy János főherceg mint a császár alter-egoja július 8-án leváltotta a népszerűtlen Pillersdorf-minisztériumot, s Doblhoffot, az addigi kereskedelmi minisztert bízta meg kormányalakítással. Az új osztrák kormány jóváhagyására azonban csak tíz nap múlva került sor. Július elején ugyanis megérkezett a hivatalos értesítés Frankfurtból, hogy az ottani alkotmányozó gyűlés János főherceget ideiglenes államfőnek (Reichsverwesernek) választotta, aki ezért beiktatására július 8-án odautazott. A főherceg július 17-én tért vissza Bécsbe, s ezt követően hagyta jóvá az új kormány névsorát, amelynek elnöke Wessenberg lett, aki május vége óta töltötte be az előző kabinetben a külügyminiszteri tiszteket. Minden bizonnyal ezek a személyi változások játszottak szerepet abban, hogy a Pulszky által már július 7-én megküldött tiltakozással az osztrák minisztertanács csak július 18-án foglalkozott. A helyzetet Latour és Doblhoff előterjesztése alapján vitatták meg, s úgy döntöttek, hogy az előterjesztett választ megküldik a magyar kormánynak, figyelmeztetve abban a fenyegető horvát-magyar polgárháború veszélyére.¹¹ A július 18-i dátummal megküldött jegyzéket a minisztertanács döntése értelmében egyedül Doblhoff írta alá. *(Lásd az 5. dokumentumot.)*

Az utóbbi osztrák jegyzék tehát már az új, a Frankfurtból visszatért János főherceg által kinevezett minisztérium nézetét tükrözte. A főherceg azonban nemcsak az új minisztérium beiktatása, hanem a Reichstag megnyitása miatt is visszatért a császárvárosba. Mivel a hó végén végleg Frankfurtba kívánt távozni, ezek a napok kínálták az egyedüli lehetőséget arra, hogy eleget tegyen vállalt közvetítő szerepének a horvát-magyar viszályban. Zsedényi Ede, a bécsi magyar külügyminisztérium tanácsosa július 19-én kelt levelében értesítette Batthyányt, hogy aznap tárgyalt János főherceggel. Eszerint a főherceg ekkor kelt levelében Jellasicsot Bécsbe rendelte, s egyben a magyar fél képviselőit (Batthyányt és két vagy három minisztertársát) ugyancsak oda várja, hogy a kibékítés munkáját megkezdje.¹² Batthyány július 21-én közölte Zsedényivel, hogy az országgyűlésen elkövetkező válaszfelirati vita miatt valószínűleg csak 24-én vagy 25-én tud Bécsbe utazni, de minisztertársai elfoglaltsága miatt

¹⁰ KLÖM XII. 398-399., 636-638.

¹¹ Lásd Die Protokolle 543.

¹² OI. H 21 Kossuth miniszteri iratai 213. sz. A levél arról is tudósít, hogy a főherceg csak tíz napig kíván Bécsben maradni, azt követően visszatér Frankfurtba.

egyedül fog menni.¹³ Július 24-i kelettel a főherceg személyesen is meghívta Batthyányt,¹⁴ aki azonban – a felirati vitának a vártnál gyorsabb befejezése miatt – már július 23-án este Bécsbe indult.

Ismeretes, hogy Batthyány és Jellasics Bécsben július 29-én János főherceg jelenlétében tárgyalt, minden számottevő eredménnyel nélkül.¹⁵ A Kossuth Hírlapja tudósításából tudjuk, hogy az előző napon Batthyány Esterházy külügyminiszter kíséretében a belügyi tárcát átvett Doblhoff miniszterrel is tárgyalt az osztrák-magyar, illetve a horvát-magyar viszonyról. A megbeszélés nem lehetett megnyugtató, ezért Batthyány úgy döntött, hogy clutazása előtt levélben kéri Doblhofftól az osztrák kabinet állásfoglalását a Pragmatica Sanctióra, vagyis a közös védelmi kötelezettségekkel kapcsolatban. A megbeszélésen Doblhoff álláspontra nyilvánvalóan az új minisztériumnak a magyar átalakulással szemben az eddiginél keményebb álláspontját tükrözte. Ezért írhatta Batthyány befejezésül, hogy ha kérése teljesítetlenül maradna, úgy felhatalmazva érzi magát, hogy az osztrák fél álláspontjának a szóbeli tárgyalásokon elhangzottakat tekintse mérvadónak, s ennek megfelelően tájékoztassa minisztertársait. (Lásd a 6. dokumentumot.) Doblhoff válasza még másnap, július 31-én megszületett. (Lásd a 7. dokumentumot.) A nyilatkozat két kérdésre kívánt válaszolni. Egyrészt kijelentette, hogy érvényesnek tartja a Pragmatica Sanctiót az osztrák örökös tartományok és a magyar korona országai között. A másik kérdésre, hogy a jelenlegi horvát-magyar viszályban támogatni kívánja-e a magyar korona országait, kitérő választ adott. A levél szerint a horvátok is azt állítják, hogy a Pragmatica Sanctio alapján állnak és nem kívánnak elszakadni. Így az osztrák minisztérium „jelenleg nincs abban a helyzetben”, hogy a második kérdésre kellő biztonszággal választ adjon. A válasz abban összegezi az osztrák kabinet politikáját, hogy a birodalom részét képező mindkét ország közötti viszály igazságos kiegyenlítésre törekszik, és mindent meg kíván tenni a polgárháború elkerülésére.

Batthyány az említett levélben jelzett időpont előtt, július 31-én hagyta el Bécsset, s augusztus 1-jén délután már az országgyűlés zárt ülésén számolt be bécsi útjáról. Ennek fontos eleme volt, hogy a kormánynak és az országgyűlésnek meg kell várnia a Bécsben augusztus 6-án csendes fejleményeket, amikor a katonaság – a frankfurti nemzetgyűlés határozatának következtében – felveszi a „birodalmi színeket”. (Ti. ennek megfelelően kell lefolytatni az eszedékes hadügyi vitát, s az újoncozási törvényt alakítani.) A bécsi radikális klubok tagjai között igen nagy számmal voltak hívei a német egységnek, így a Frankfurtnak tett gesztus kapcsán újabb megmozdulásokra lehetett számítani a császárvárosban. Ez a meggondolás állott Batthyány beszámolója mögött, s lehetséges demonstrációk és az azt követő zavarok az osztrák kormánynak is gondot okoztak. Az esemény azonban végül formális gesztusként zajlott le, minden nagyobb izgalom nélkül. A díszszemlére felvonult alakulatok zászlóira felkötötték a fekete-piros-arany szalagot, majd a laktanyákba visszatérve levették. Az ezt követő megnyugvás is szerepet játszott abban, hogy Doblhoff érkezettnek tartotta az időt: a sajtó egyre erősödő magyarellenes támadásai mellett hangot adjon a kormány álláspontjának is. Ez annál inkább magától értetődő volt, hiszen Radetzky július 25-én Custozánál aratott győzelmé után s néhány nappal az Innsbruckba menekült császár visszatérése előtt a stabilizáló új kormánynak a „magyar kérdésben” határozottságot kellett mutatnia. Így került sor arra, hogy augusztus 8-án egy erre nyilvánvalóan előre felkért képviselő interpellálta a belügyminisztert Batthyány bécsi tárgyalásairól és a két kormány viszonyáról. Doblhoff hosszú válaszában (lásd a 8. dokumentumot) egyrészt azt állította, hogy az osztrák minisztériumot nem tájékoztatták a János főherceg közvetítésével Batthyány és Jellasics között lefolyt megbeszélésről. Másrészt megismételte azokat az észrevételeket, amelyeket a Batthyányhoz intézett válaszában megfogalmazott. Majd egy Kossuth beszédre tett utalás és azon vád ellen vé-

¹³ Mcln 1848:424.

¹⁴ Mcln 1848:480.

¹⁵ Lásd Urbán 429-435.

dekezve, mintha elárulnák a német egységet, kijelentette: a minisztérium egy államirat megfogalmazásán dolgozik, amely „minden Ausztria és Magyarország közötti függő kérdést felölel, alaposan taglal és megmagyaráz”. Ez – ismerve a fejleményeket – annak nyilvánosságra hozatalát jelentette, hogy az osztrák kabinet el van szánva az áprilisi törvények által létrehozott magyar önállóság elleni határozott fellépésre.¹⁶ Valóban, a legközelebbi osztrák állásfoglalás a két minisztérium viszonyát illetően a hírhedt Staatschrift volt, amelyet az uralkodó augusztus 31-én küldött meg István főherceg nádornak.¹⁷

*

Az eredetileg német nyelvű dokumentumok lelőhelye:

1. Országos Levéltár (OL) Az 1848-49-es minisztériumok levéltára. H 2 Miniszterelnök elnöki iratai (Meln) 1848:405.
2. Meln 1848:477.
3. Meln 1848:499.
4. Haus-, Hof- und Staatsarchiv. Kabinettsarchiv, Ministerrat-Vortrag 1350/1848.
5. Allgemeines Verwaltungsarchiv, Nachlass Bach, Karton 38.
6. OL H 21 Kossuth miniszteri iratai 166. sz. (fogalmazvány).
7. Kossuth miniszteri iratai 166. sz. (eredeti).
8. Verhandlungen des österreichischen Reichstages nach der stenographischen Aufnahme. Wien, 1849. (Reprint) Bd. 1. 416–417.

A bécsi levéltárakból származó dokumentumok szövegét Hermann Róbertnek és Fazekas Istvánnak köszönhetem. A szövegeket Lenkefi Ferenc fordította.

I.

Bécs, 1848. május 10.

Az osztrák kormány jegyzéke a magyar kormányhoz

A Magyar Korona tekintetes minisztériumának.

Ausztria és Magyarország évszázadok óta egy korona alatt egyesítve együtt halad az anyagi fejlődés és a szellemi kultúra útján. A politikai intézmények különbözősége a továbbiakban a Magyar Korona és a többi ausztriai ország között végül is elvben áthidalhatatlan szakadékot képezett. Miután azonban a legszélesebb alapokra fektetett alkotmány ezen országok számára is megadatott, és Magyarország alkotmányának reformja a nép általános – egész Európában szintén érvényre jutó – igényeinek hasonló módon meg akar felelni, a két birodalom között a politikai irányzat eltérése megszüntetett, és bizonyára mindkettőnek érdeke, hogy a belső kormányzat önállóságának legcsekélyebb csorbitása nélkül a lehetőségek szerint összhangban cselekedjen, és valamennyi, mindkét birodalmat érintő kérdésben meg egyezsre jusson és megbékéljen.

¹⁶ Az interpelláció szövegének ismeretében a Kossuth Hírlapja arra augusztus 13-án reagált; lásd KLÖM XII. 716-720. Ugyanezen a napon a Pesti Hírlap vezércikkében Kemény Zsigmond ismertette Doblhoff választát.

¹⁷ A Staatschrift terjedelmes szövegét ismertnek kell tételeznünk. Fordítását közölte a Pesti Hírlap 1848. szeptember 15-17. és 19. számában, a Kossuth Hírlapja 1848. szeptember 16-17. és 20. számában. Szövegét (a mellékletekkel együtt) közli: Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez. 1848-1849. S. a. r. Pap Dénes. Pest, 1868. I. 403-418.

Ezentúl valamennyi Ausztriához tartozó ország és tartomány az alkotmányos monarchia talaján áll, a szigorú politikai érdekek tehát azonosak, a nemzetiségek egyenjogúnak fognak elismertetni. Magyarország önállósága megvalósult, bizonyosan a legnagyobb jelentőséggel bíró parancs azonban az, hogy azt az alkotmányos minisztériumok Pesten és Bécsben kölcsönösen alátámasszák és megerősítsék az összes törvényhozó és szervezeti rendszabályok közlésével, melyeket ezeknek egyike javaslatba hozni vagy foganatosítani gondol.

Ausztria fenntartása nagyhatalomként olyan cél, melyet mindkét minisztériumnak mint szükségcsert szem előtt kell tartania azon nemzetek boldogulása érdekében, melyek élén állnak. Ausztria élettere a Duna és a dunai országok lakossága, s amennyiben azok e törzshöz kívánnak tartozni, fejlődésüknek egyetlen iránya lehetséges, melyhez minden erejükkel ragaszkodniuk kell. A két birodalom legfőbb érdekeit szolgáló összes kiadás biztosítása, a haderő mozgósítása és vezénylése, Ausztria külképviselete a külső hatalmaknál; ezeket a közös érdekek figyelembevételével és egyetértésben fontolóra kell venni, egyhangúlag elhatározni, és határozottan végrehajtani.

Szükség van a két birodalom kereskedelmi és ipari egységének előmozdítására, kereskedelmi érdekeiket a külfölddel szemben meg kell védelmezni. Ezen a téren is csak a minisztériumok együttes működése vezethet az anyagi jólét felvirágozásához.

Végül a két birodalom közös államfővel rendelkezik, akinek civillistáját a minisztériumok egyetértésével kell indítványozni.

E szempontokból kiindulva, s azon élénk kívánságtól lelkesítve, hogy az összállamot erőteljesen fenntartsa és jólétét valamennyi részében elősegítse, az osztrák összminisztérium kész a Magyar Korona minisztériumával megegyezést és egyezségkötést kezdeményezni:

1. a civillistáról,
2. a külpolitikáról a kereskedelempolitika bevonásával,
3. a mindkét birodalmat érintő pénzügyekről,
4. a haderőről,
5. a Magyarország és Ausztria közötti összeköttetésről.

Az osztrák minisztérium ezentúl a legkészségesebben közölni fogja a magyarral valamennyi törvényhozást és szervezést érintő rendletét, és felszólítja ez utóbbit mindcnekelőtt azon módokat megvitatására, melyek keretei között a közös tanácskozás a két birodalmat érintő állami ügyekről a jövőben megvalósítható lesz.

Az osztrák minisztérium a legmélyebben érzi annak szükségességét, hogy a két birodalmat kívülről és belülről egyaránt fenyegető veszélyek sikeres leküzdésére megteremtse a németek és a magyarok mint egymás mellett élő testvérek szoros szövetségét, és reméli, hogy a magyar minisztériumot is hasonló nézetekből látja majd kiindulni. Az általános európai politikai nyugtalanság, a nemzeti féltékenység és széttagoaltság időszaka, mely az igazi szabadság vívmányait, akárcsak valamennyi nem egy nemzet által lakott állam fennállását a legnagyobb mértékben fenyegeti, minden egységes és szoros együttműködésre irányuló kezdeményezést felettébb elgondolkoztatóvá, a közös tanácskozások gyors megkezdését sürgetően szükségessé teszi.

Aláírások: Pillersdorf, Sommaruga, Krauss, Gf. Latour FZM, A. Baumgartner, Doblhoff.

2.

Bécs, 1848. június 27.

János főherceg levele István nádorhoz közvetítő szerepéről

Kedves Öcsém-uram, Főherceg Nádor! A június 19-én kelt legfelsőbb kézirattal tiszteletre méltó Kedveltséged és a királyi magyar minisztérium megkeresésére Ófelsége felkért arra, hogy vegyem át a közvetítést a Magyarország és társországai közötti viszályok békés kiegyenlítése érdekében, és azért, hogy a kölcsönös kívánatokat, melyek teljesítése a nevezett országok között századok óta fennálló szövetség erősítéséhez hozzájárulna, meghallgassam, hogy ennek megfelelően a kölcsönös megegyezést létrehozzam.

Kétszercsen is kötelezve érzem magam arra, hogy osztatlan figyelmemet a közvetítő tiszteletre méltó hivatalának szenteljem, mivel igazolni kívánom császárom legkegyesebb bizalmát, és mert e két nemes szívű nemzet közötti megzavart béke és egyetértés helyreállítását életem egyik legszebb feladatának tekintem. Ezt előrebocsátva és a nagy nyugtalanságot fontolóra véve, amely a legcsekélyebb indítékkal is véres polgárháborút lobbantana fel, s egyúttal a német örökös tartományokra a legsajnálatosabb visszahatást gyakorolhatná, mindenképp rá rám ruházott közvetítői megbízatás teljesítésénck lehető meggyorsítását és valamennyi, ennek megfelelő lépés előkészítését kell sürgetnem.

Az utóbbiak vonatkozásában elengedhetetlennek tartom, hogy az előbb említett királyságok egyeztetésre felhatalmazott küldöttci Bécsbe jöjjenek, hogy velem a megegyezés módjáról és feltételciről tárgyaljanak, miközben Horvátország bánjához felhívást intézek, hogy azonnal jöjjön ide, egyúttal felkérem tiszteletre méltó Kedveltségedre, hogy a magyar korona minisztériumát szólítsa fel arra, köréből, amilyen hamar csak lehet, küldje ide képviselőit.

Ezen összejövetel helyszínéül Bécsre határoztam meg, mivel bizonyos tekintetben semleges területként a legalkalmasabbnak vélem, s mert más irányú kötelezettségeim mellett ezt a várost hosszabb időre nem egykönnyen hagyhatom el.

Egy tartós megegyezés elháríthatatlan feltételénck pedig végül minden ellenségeskedés és minden erre ingerlő készülődés teljes leállítását tartom a tárgyalások idején, ezért mindkét fél azon munkálkodjon, hogy bármely összetűzést gondosan elkerüljön.

Ha ahogy remélem, egyik vagy másik oldalról abból a feltételczésből indulnak ki, hogy megegyezésről van szó, melyben a dolog természete elnéző lemondást követel a legvégső kívánások és igények terén, valamint barátságos találkozót a jog és igazságosság által megszabott középúton, úgy nem kételkedem, hogy a megbékélés munkáját együttesen szívesen véghezvisszük.

3.

Bécs, 1848. június 29.

Az osztrák kormány jegyzéke, amely a horvát-magyar viszályban lehetségesnek tartja a semlegesség felmondását

A Magyar Korona nagytekintetű minisztériumának.

Azok a nézetek, melyeket az osztrák minisztérium a Magyar Korona minisztériumához fűződő saját helyzetéről a közös érdekek előmozdítása és kétoldali erősítése céljából kifejtett, ez év május 10-i iratában nyíltan kimondattak.

Az emlékirat jóindulatú megválaszolására várva az osztrák minisztérium mindaddig távol tartotta magát mindazon beavatkozástól, melyekre az időközben felmerült vitás kérdések-

ben, Erdély egyesítése és Horvátország, ill. Szlavónia feltétlen bekebelezése ügyében különféle formákban, sokféle próbálkozás és felszólítás kíséretében lehetősége kínálkozott.

Tanácsosnak és kívánatosnak tűnt számára e tartózkodás a formális jog meglévő korlátozásai, valamint a magyar minisztérium egyes tagjainak ismétlődő biztosításai alapján, melyek szerint a következő országgyűlésen remélhető a nemzetközi érdekek üdvös egyeztetése és azon követelések igazságos kiegyenlítése, melyeket az osztrák minisztérium szükségesnek ítél megfogalmazni azon terhek kényszerű átvétele következtében, melyeknek fedezetét a Pragmatica Sanctio alapján Ausztria császáranak vonatkozásaiban mint Magyarország királya biztosította.

Az osztrák minisztérium, nem nézve a pénzügyi szükség és megszorítások fokozódását, az események által megkívánt valamennyi rendelkezésében változatlan bizalommal várna a biztosítékok megvalósítására, és tartózkodna minden beavatkozástól az Ausztria határára képződő hatalmas Magyarország kialakulásának folyamatában, ha az utóbbi, a Horvátország és Magyarország közötti testvérháborút kiobbantó eseményekben nem kellene olyan vesztélyre felfigyelnie, amely komolyan fenyegeti az osztrák császári állam fennállását. A Magyar Korona minisztériuma nem fogja félreírni, hogy az önálló állami létfeltételek kérdésének oly fontos vizsgálata összekuszálódik, s hogy ily esetben a rendkívüli intézkedéseknek, akár az előírt semlegesség felmondásáig, teljes jóváhagyással kell találkozniuk.

Az osztrák minisztérium a Horvátországból és Szlavóniából érkező legújabb hírek alapján úgy látja, hogy bekeveredik e sajnálatos helyzetbe, mert nem kétséges immár, hogy amennyiben a már megindult ellenségeskedések komolyabb jelleget öltenek, a határőr zászlóaljok, melyek az itáliai hadsereg nélkülözhetetlen kontingensét képezik, haza fognak sietni, hogy részt vegyenek otthonuk védelmében, s osztozzanak hazájuk sorsában.

A határőrök váratlan eltávozásának következményei, még ha nem vezetnének is közlelbbi konfliktushoz, oly veszedelmes természetűek, hogy egyetlen csöközt sem szabad kipróbálatlanul hagyni, azok minél tovább tartó megakadályozása érdekében. Nem kevésbé tűnik veszélyesnek és kimondhatatlan zavarok előidézője lehet az a szemlélet, amely lehetővé teszi, hogy a szláv lakosság egy részét Morvaországban és Illíriában nem tartják vissza a horvát törzsrókonaik melletti harcban való részvételtől.

Az osztrák minisztérium ezért sürgősen kénytelen minden olyan rendszabályt kipróbálni, amely a felizgatott és testvérháborúra felfegyverzett pártokat Horvátországban és Szlavóniában gyorsan megnyugtathatja és kibékítheti, s kénytelen szembefordulni azokkal a vesztélyekkel, amelyek erőszakosan megzavarták az osztrák minisztérium eddigi politikáját.

Aláírások: Pillersdorf, Sommaruga, Krauss, Gf. Latour FZM, Doblhoff, A. Baumgartner, Wessenberg.

4.

Bécs, 1848. július 4.

János főherceg újabb levele István nádorhoz a horvát-magyar viszály rendezéséről

Kedves Unokaöcsém-uram, Főherceg Nádor! 1848. június 27-én kelt levelemmel a Magyarország és a horvát-szlavón társországok között uralkodó nézeteltérések kiegyenlítésének ügyét Kedveltséged számára mint az Ön különös gondoskodását érdemlő tárgyat jellemeztem, és utaltam azokra az intézkedésekre, amelyek egy tartós megbékélés előkészítéséhez és annak meggyorsításához kiváltképpen hozzájárulhatnak. A magyar miniszterek mielőbbi megjelenését Bécsben és még inkább a minden további agresszív vagy fenyegető lépéstől

való tartózkodást szükséges előkészületnek kell nyilvánítanom a mindkét fél s szintúgy a Monarchia számára kívánatos megegyezés és békés kiegyenlítés céljának eléréshez.

Mindazonáltal elvárásom idáig nem teljesült, a bán, báró Jellasics altábornagy több alkalommal, s 1848. június 29-én kelt, éppen most vett kérésével tudomásomra hozta, hogy neki csak nehezen és a küszöbön álló békés közvetítésre vonatkozó kizárólagos utalással sikerülne a társországek és a határőrvidék lakosságát az erőszakos lépésektől távol tartani, amelyekre őket a Magyarország és társországai határán az új csapattestek magyarországi kiképzésével és felállításával folytonosan növekvő csapatgyarapítás ingerli.

A bán a maga részéről azt állítja, hogy egy zászlóalj határórt visszavont a Dráva-vidékről és mindent elkövetett a nekikeseredett kedélyek lecsillapítására. A feszültség eme állapota és a polgárháborúhoz könnyen indítékul szolgáló ingerültség gyors eljárását és békejobb haladéktalan nyújtását követeli.

Erre a magyar minisztérium, úgy tűnik, semmiféle előkészületet nem tett, sőt ezzel szemben rendszabályt fogatosított, amely Kedveltségdet az általam kinyilvánított várakozásokkal szembeállíthatja.

Bécsben lévő hadügyminiszterem, Latour gróf éppen most vette a bán igen sürgető előterjesztését pénzbeli segítségért, melynek gyors elküldése híján a legnagyobb zavar támadna, s a megbékélés egyengetése helyett egy pusztító polgárháborúhoz vezetne. E jelentés szerint a bán alatt álló határőrezredek pénztárai képtelenek a katonák zsoldját az elkövetkező napokra és hetekre fizetni. A magyar minisztérium a katonai szükségletek megkívánt javadalmazását elmulasztotta, s ezzel a mulasztással más célt szándékozik elérni. A hadügyminiszter nem vállalhatta a felelősséget azért, hogy a Monarchia hadseregének egy részét, noha annak ellátása és fizetése a magyar királyi államkincstárra tartozik, nyilvánvaló szükségnek és a fegyelem ezzel együtt járó felbomlása veszélyecnek kitegye. Nevezett hadügyminiszter ezért a minisztertanáccsal egyetértésben úgy rendelkezett, hogy a bánnak legalább a csapatok legsürgetőbb szükségleteire előlegképpen pénzösszeget utal ki, abban a biztos reményben, hogy a magyar minisztérium ezt az előleget megtéríti és a jövőbeni viszonyokra nézve rendezi, nehogy Ófelsége csapatainak egy része az őket megillető zsoldot nélkülözze. A hadügyminiszter e vonatkozásban ismételtelen felszólította a magyar minisztériumot arra, hogy a korábbi íratokat végre alaposan vegye fontolóra és kielégítően válaszolja meg.

Kedveltségged figyelmét bizonyára nem kerülte el, hogy a határőrvidéki pénztárak támogatásának eme mellőzése kihívó ellenségeskedésnek minősül, és a status quo megzavarásának kell tekinteni; így ez az eljárás abban az esetben, ha állandósulna, új és heves ellenintézkedésekhez vezetne; ezalatt az összmonarchia nehéz helyzetét a külső ellenségek minden oldalról kihatásználnák, s elsősorban Itália lenne nagy veszélynek kitéve.

Ezért azzal a felszólítással zárom, hogy kedveltségged erőteljesen hasson oda, hogy a magyar minisztérium egyrészt a nézetkülönbséghez vezető legújabb indítók megszüntetésével lépjen érintkezésbe az osztrák német minisztériummal és egyezzen meg, másrészt pedig mielőbb tegye meg azokat a lépéseket, melyek nélkül a rám bízott közvetítői tiszt üdvös kimenetelhez nem vezethet.

5.

Bécs, 1848. július 18.

Az osztrák minisztertanács válasza a magyar kormány július 4-i jegyzékére

A minisztertanács Budán, 1848. júl. 4-én kelt jegyzőkönyvi kivonatának tartalma egészen téves felfogását adja az itteni, 1848. jún. 29-én kelt összefoglaló jegyzéknek.

Ez a szó szorosabb értelmében sem kinyilatkoztatás, s a legkevésbé sem ellenséges érintetű nyilatkozat, hanem pusztán az ügyre vonatkozó igen aggasztó helyzet leplezetlen, szí-

gorú bemutatása volt a tárgya, amelybe az osztrák minisztérium a Horvátország elleni intézkedések révén és az ott küszöbön álló polgárháború miatt került.

A jegyzéknek továbbá az volt a szándéka, hogy határozottan meggyőzzön arról, hogy a magyar minisztérium részéről elengedhetetlenek a gyors és hatékony intézkedések, hogy a horvátországi és szlavóniai feleket csak valamelyest megnyugtassák és kibékiítsék, amennyiben az osztrák államokat nem akarják azon veszélyeknek kitenni, amelyek belső tartásukat és biztonságukat kifelé kérdéssé teszik, és amelyek a bármincmű részvételtől való eddigi tarózkodó magatartást lehetetlenné tennék.

Egyedül ezen nézőpontból indult ki az osztrák minisztérium, amikor a Horvátországból befutott hírekről és nehézségektől, amelyek János főherceg közvetítésével szemben támadtak, aggasztva, a folyó év jún. 29-i jegyzék kiadásához fogott. Ez teljes összefüggésben nyugalommal és mérséklettel fontoltatott meg, nem eltérve a tulajdonképpeni kérdéstől, nem egyes szavak értelmezésébe bonyolódva, s nem más viszonyokat feltételezve, mint amelyek fennállnak.

Az osztrák minisztérium a tárgyalások eme módjában elegendő alkalmat találta a magyar minisztertanácsi jegyzőkönyv egyes clemcihez megjegyzéseket fűzni, de csak azokat szándékozik érinteni, amelyek megegyezéshez és nem új félreértésekhez vezetnek, ezért csupán ahhoz a megszabott elvéhez ragaszkodik, miszerint Magyarország és Ausztria között, ameddig a Pragmatica Sanctiót nem bontják fel, az uralkodó egységtől függő szövetség áll fenn.

Az osztrák minisztérium ezt az elvet nem szavak láncolataként, hanem egy szilárd ország összes közös érdekének tényszerű kifejezésésként kezeli abban a reményben, hogy az egy évszázad óta fennálló, az összehatalmat erősítő belső szövetség nem rendül meg alapjaiban.

A maga részéről kezdt nyújtott ahhoz, hogy a szétoldódás és az elszigetelődés elemi ellenében hassanak, csak azonban mostanáig a tények által, amelyeknek egy külön tárgyalás van fenntartva, ahhoz a sajnálatos észrevételhez vezettek, hogy őszinte szándéka nem talált támogatásra, s egy üdvös megegyezés céljára egyre nagyobb nehézségek gördülnek.

Az osztrák minisztériumnak tehát azon feltételezések ellen is tiltakoznia kell, amelyek álláspontjának félreismeréséből fakadnak, s különösen a megegyezésre irányuló felfogását minden olyan kérdésben kétségbe vonják, amelyek Magyarország és Ausztria közös érdekeinek egy jogos és tartós alapot biztosítanak.

Bécs, 1848. július 18-án.

Az osztrák minisztertanács részéről
Doblhoff

[A jegyzéknek nincsen megszólítása.]

6.

Bécs, 1848. július 30.

Batthyány Doblhoff belügyminiszter állásfoglalását kéri a két kormány viszonyát illetően

Hivatkozva arra a szóbeli tanácskozásra, melyet szerencsém volt a tekintetes osztrák minisztériummal arról a kérdéstről folytatni, vajon tervezi-e, hogy egyrészt a magyar koronához, másrészt az osztrák államkancelláriához tartozó országok megóvandó integritása érdekében a Pragmatica Sanctiónak érvényt szerezzen, melyet Magyarország a magyar segélycsapatoknak egy Itáliában kötendő dicsőséges béke céljához történő legújabb felajánlásával újfént megerősített – veszem a bátorságot, hogy önagyságán keresztül felkérjem a tekintetes osszminisztériumot határozott írásbeli nyilatkozatra, vajon a Magyarország és Horvátország

közötti jelenlegi viszályban a Pragmatica Sanctióhoz szilárdan ragaszkodva támogatni fogja-e a magyar korona jogait – és miközben a magyar minisztérium Horvátország nemzetiségét a (jogok) legszélesebb kiterjesztésével meg akarja őrizni, és ehhez Ausztriától csupán ugyanolyan feltételek mellett kér segítséget, melyek mellett Magyarország utóbb a sajátjainak kínálta – akar-e világosan és nyíltan hozzájárulni a két ország közötti törvényes szövetség fenntartására irányuló magyar fáradozásokhoz?

A magyar minisztérium alulírott elnöke annál inkább kénytelen ilyen határozott nyilatkozatra törekedni, minthogy a méltóságos ausztriai minisztérium eddigi eljárása különböző feltevésekre adott lehetőséget, melyek a két minisztérium közötti jelenlegi feszültséget kiáltották, s a magyar minisztérium e tekintetben végre világosan akarja látni azt az álláspontot, amelyet a tekintetes osztrák minisztérium a magyarországi szláv mozgalmakkal szemben határozottan, ingadozás nélkül elfoglalni gondol. Miközben kénytelen vagyok holnapután elutazni, megkérem önagyságát, hogy a fenti nyilatkozatot a lehető legnagyobb gyorsasággal és késedelem nélkül a legkegyesebben küldje meg nekem, mert e hivatalos ügyirat elmaradása esetén felhatalmazva fogom magam érezni, hogy a tekintetes minisztériummal folytatott szóbeli tárgyalást tekintsem mérvadónak érzületeire vonatkozóan, és a magyar minisztériumnak ennek megfelelően tegyek előterjesztést.

[Foglalmazvány.]

7.

Bécs, 1848. július 31.

Doblhoff belügyminiszter válasza Batthyány előző napon feltett kérdéseire

A magyar korona miniszterelnökének
Gróf Batthyány Lajos őexcellenciájának

Tegnap i becses levelében ő Excellenciája két kérdést szíveskedett feltenni az osztrák minisztériumnak:

Vajon érvényre kívánja-e juttatni az a Pragmatica Sanctiót az egyrészt a magyar koronához, másrészt az osztrák országcsoporthoz tartozó országok integritásának megőrzésére.

Vajon a Pragmatica Sanctióhoz való szilárd ragaszkodás alapján támogatni fogja-e a magyar korona jogait a Magyarország és Horvátország közötti jelenlegi viszályban.

Van szerencsém e két kérdésre a következőt felelni, mégpedig:

Az elsőre az osztrák minisztertanács kinyilatkoztatja, hogy a Pragmatica Sanctio jogi kötelezettségeit egyetlen ebben érintett ország irányában sem vonhatja kétségbe, és el van szánva, hogy annak minden irányban teljes érvényt szerezzen.

A második kérdésre vonatkozóan azonban az osztrák minisztérium kénytelen megjegyezni, hogy amennyire a horvátok igényeiből chelyütt ismertté vált, az utóbbiak kinyilvánítják, hogy a magyar koronától nem akarnak elszakadni, és hogy ők is a Pragmatica Sanctióból vezetik le követeléseiket.

Egy határozat azonban, amely a Pragmatica Sanctio meghatározásait mindkét részről helyesen értelmezné, és amely annak tökéletesen megfelelné abban, amit követelnek, a két ország közötti államjogi viszony alapos magyarázata lenne és tartalmazná azokat az indító-okokat, amelyek azt érvényre juttatják, azután azokat a követeléseket, amelyek arra támaszkodnak.

Ilyen magyarázattal azonban egyik rész sem szolgált; és amennyiben ő Excellenciája is szíveskedett volna a szóbeli tárgyalásokon néhány felvilágosítással szolgálni, azok mégsem tennék nélkülözhetővé az ügyek előzetes tökéletes megvilágítását és egy hasonló vitát Horvátország képviselői részéről, ami eddig még nem történt meg.

Az osztrák minisztérium sajnálatára jelenleg még nincs abban a helyzetben, hogy a második kérdést azzal a biztonsággal válaszolja meg, amint azt kívánta volna. A tisztelt írásban sincs világosan kifejezve, milyen természetű lenne az a támogatás, amelyet innen nyújtani lehetne.

Mindkét fél ideiglenes hozzájárulása nélkül az osztrák minisztérium nem vállalhatja magára, hogy egyik vagy másik féllel szemben jogainak köréről nyilatkozzon. Ez a minisztérium azonban kénytelen ragaszkodni a döntéshez, mindent megpróbálni a bekövetkezett sajnálatos viszály igazságos kiegyenlítésére, a két ország – melyek mégiscsak az összmonarchia részei – közötti ellenségeskedések, s ezáltal a polgárháború kitörését megakadályozni, és megakadályozni azokat a lépéseket, melyek a monarchia összességének jelenét és biztonságát fenyegetnék. A belső béke megőrzése, a lelkek egyesítése a Pragmatica Sanctiónak az összes rész számára egyformán jótékony védelme alatt és valamennyi nemzetiség egyenjogúságának elismerése az a cél, melynek elérésére az ausztriai minisztérium törekszik.

Más nézetek minden felvetését határozottan el kell utasítani.

Dobblhoff

8.

Bécs, 1848. augusztus 8.

Dobblhoff osztrák belügyminiszter válasza a Reichsratban elhangzott interpellációra Batthyány bécsi tárgyalásairól és a két kormány viszonyáról

Sturm követ. Engedtessek meg afelől érdeklődnöm a belügyminiszter Úrtól, milyen eredménnyel járt János főherceg próbálkozása a Magyarország és Horvátország közötti békekötésre. Továbbá, milyen álláspontot szándékozik a minisztérium Magyarországgal és Horvátországgal szemben elfoglalni. Továbbá, milyen intézkedéseket tett a minisztérium, hogy a jövőben a Horvátországba és Szlavóniába irányuló stájerországi áruküldeményeket a magyar elkobzástól megvédjék.

Dobblhoff belügyminiszter. Szeretném először azt a kérdést megtárgyalni, amely különösen érinti Stájerországot és annak ipari érdekeit, nevezetesen azon két hajó elfoglalását a Dráván, melyek vasárukkal voltak megrakodva, melyeket kellőképpen megvámoztak, és utána a következő állomáson feltartóztatottak. E feltartóztatásról a múlt hónap utolsó napjaiban a stájerországi gubernium tájékoztatta a belügyminisztériumot, s még az előző hónapban a minisztérium nyomban a magyar minisztériumhoz fordult, minden akkori körülmény feltárásával, ama megkereséssel, hogy a feltartóztatott hajókat engedjék szabadon, és kerüljenek sor olyan intézkedésekre, amelyek elősegítik, hogy hasonló események többé ne következzenek be. A továbbiakban sokkal fontosabb, mindannyiunkat érintő kérdés, nevezetesen a Magyarország és Horvátország képviselői között Bécsben végbement tárgyalások eredménye, valamint őcsászári Fensége János főherceg közvetítői tevékenysége, amelyről valamelyest bővebben kell beszélnem. Nem sokkal ezelőtt volt alkalmam közölni a tisztelt gyűléssel, hogy éppen János főherceg, jelenlegi birodalmi kormányzó vállalta a feladatot, hogy ama viszályokat, amelyek Magyarország és Horvátország között kirobantak, békés úton közvetítse, s hogy e célból mind Batthyány gróf, mind Jellasics báró Bécsbe érkezett, és az e jellegű tárgyalások megkezdődtek. Eme tárgyalások eredményéről az osztrák minisztériumot egyáltalán nem tájékoztatták. Mégis, mielőtt gróf Batthyány miniszterelnök Bécsből eltávozott, egy feljegyzést hagyott hátra az osztrák minisztériumnak, melyben a következő kérdéseket fogalmazta meg: 1. Kíván-e az osztrák minisztérium a Pragmatica Sanctiónak az integritásra vonatkozóan, valamennyi abban foglalt ország részére teljes érvényt szerezni? 2. Tekintettel a Pragmatica Sanctio rendelkezésire, a Magyarország és Horvátország közötti je-

lenlegi viszályban az osztrák minisztérium támogatója-e a magyar korona jogait? Erre az átiratra az osztrák minisztérium rövid kivonatban a következőt válaszolta: „A Pragmatica Sanctiót annak teljes egészében az osztrák minisztérium soha nem kérdőjelezheti meg, s elhatározta, hogy annak érvényét minden irányban fenntartja.” A második kérdés vonatkozásában az osztrák minisztérium kénytelen volt néhány megjegyzésre szorítkozni, mégpedig, amennyire a horvátok igényei ismeretesek, hogy a magyar koronától semmi csetre sem szándékoznak elszakadni, s éppen a horvátok, nem kevésbé, mint a magyar minisztérium, követeléseik tekintetében a Pragmatica Sanctióra és annak határozmányaira hivatkoznak. Annak megvizsgálása, hogy a két fél közül melyik fogja fel helyesen a Pragmatica Sanctiót, alapos megvitatást követel az államjogi viszonyok és azon tények kérdésében, amelyek a viszályokban már eddig is fölmerültek. Az osztrák minisztérium eddig nem került abba a helyzetbe, hogy ilyen alapos megtárgyalást kezdeményezzen, s azóta sem áll módjában, hogy e kérdésben azzal a határozottsággal foglaljon állást, mint az kívánatos. Az osztrák minisztérium a jelenlegi viszonyok között csupán azon kívánságának adhat hangot, hogy e zavarokat békésen egyenlíti ki, hogy mindent megtesznek a polgárháború elkerülésére, s főként, hogy megakadályozzák azokat a lépéseket, amelyek az összm monarchiát veszélyeztethetik. Az osztrák minisztérium mindenképp abból az alapelvből indul ki, hogy a belső béke megőrzését, a kedélyek kiegyenlítését és minden nemzetiség egyenjogúságát a Pragmatica Sanctio szellemében biztosítani kell.

Erre a feleletre az osztrák minisztérium mindeddig választ nem kapott, hacsak a magyar pénzügyminiszter képviselőházban tartott beszédét,¹⁸ mely tegnapelőtt az újságokból vált itt ismertté, ilyen válasznak nem tekinthetnénk. Ne várják uraim, hogy a kesztyűt, melyet a magyar pénzügyminiszter Buda-Pesten élénk dobott, felvegyük. Ebben ugyanis nem lovasias küzdelemre szóló felhívást látunk, kétélű kardot akarnak a kezünkbe adni, mellyel először magunkat sebezniék halálra, mielőtt az ellenségre támadhatnánk. Csupán azon vádak és gyanúsítgatások ellen kell tiltakoznunk, amelyeket e beszédben az osztrák minisztériumnak szegeztek. Mindenképp reakcióval vádolnak, reakcióval, mellyel az ausztriai népeket az önkényuralom, az abszolutizmus karjaiba akarjuk vetni.

Uraim, ha Önök közül e kérdést illetően bárkiben is legcsekélyebb aggály felmerülne, úgy készek vagyunk e helyről ebben a szempillantásban visszalépní. (Nagy tetszés, kiáltás: nem, nem!)

Továbbá szemünkre vetették, hogy tervezetlenül, jellegtelenül, politika nélkül cselekszünk. Nem akarok azon ellentmondásról nyilatkozni, amely ebben, összevetve az első kérdéssel, megmutatkozik. Ha belemennék ama ellentmondásokba, amelyeket e beszéd általában tartalmaz, estig nem jutnék a végére. Csupán röviden annak a véleményünknek és meggyőződésünknek kell hangot adnunk, hogy napjainkban a politikát nem a miniszteri székben, nem a szónoki emelvényen alakítják. A politika magasabb nézőpontra helyezkedett, a világszellem alakítja a politikát. (Tetszés.) Ez felhívja a népeket: Legyetek szabadok! Kerüljétek ismét született jogaitok birtokába! (Nagy tetszés.) Ragaszkodjatok hozzájuk, ha nem akarjátok, hogy megsemmisüljenek! (Tetszés.)

A csinált politika nem fog messzire vezetni, az a politika különösen nem, amely szövetségeseit a távolban keresi, s a legközelebbieket, a természeteseket elhagyja, az a politika, amely egyoldalú, önző, amely hálátlanul jár el, nem tarthat sokáig (nagy tetszés), magában hordja a halál csíráját. (Tetszés.)

Végül azzal akarnak gyanúsítani, hogy eláruljuk a német ügyet. Uraim, ezt a gyanúsítást, vádat, ezt a nézetet hazugságnak kell nyilvánítanunk; németek vagyunk. (Tetszés.) Mindennestül németek vagyunk, mert nem pusztán németek, hanem mert becsületesek és igazságosak is vagyunk. (Tetszés.) Igazságosak vagyunk, mert minden nép született jogait becsüljük (tetszés), mert semmiféle előnyt, semmi felsőbbrendűséget nem igénylünk. (Tetszés.) Egy

¹⁸ Kossuth augusztus 3-i beszédét lásd KLÖM XII. 670-675.

célra törünk, amely minden ausztriai nép egyesítése, nem törekszünk erőszakkal kikényszerített egyenlőségre, hanem a történelem, a szükség és az érzelem által kínált testvéricségre. Amíg ez a testvéricség ebben a házban fennáll, ameddig a Visztula követe az Adria-tenger követével kezét fog, addig uraim, rendületlenül fogunk állani, addig nem fogunk félni a viharfelhőktől, amelyek nyugaton és keleten ellenünk tornyosulnak, s ránk villámokat szórnak. (Tetszés.)

Uraim, ebben a szellemben, hitünk szerint a legjobban szolgálhatjuk a német ügyet is.

Engedjék meg uraim, hogy végezetül azt közöljem Önökkel, hogy a minisztérium egy államirat megalkotásával foglalkozik, amely minden Ausztria és Magyarország közötti függő kérdést felölel, alaposan taglal és megmagyaráz, s amelyet Önök terjesztenek, hogy e viszonyt tökéletesen rendezhessék. (Nagy, tartós tetszés.)